

Myśliński, Jerzy

Koszty wydawnictw czasopism "Przegląd Rzeszowski" i "Kurier Rzeszowski" oraz ich kolportaż 1883-1887

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 5/2, 168-173

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY MYŚLIŃSKI

KOSZTY WYDAWNICTW CZASOPISM „PRZEGLĄD RZESZOWSKI”
I „KURIER RZESZOWSKI” ORAZ ICH KOLPORTAŻ
1883—1887

Jeżeli o większych wydawnictwach prasowych w Galicji w drugiej połowie XIX stulecia posiadamy już pewne informacje, gdy chodzi o ich finanse oraz nakłady, to niemal nic dotąd nie było wiadomo o galicyjskich społeczno-politycznych czasopismach prowincjonalnych. Właściwie niewiele wiemy także o funkcji, jaką te czasopisma spełniały. Gdy jednak spojrzy się na ich rozmieszczenie na terenie Galicji, zwraca uwagę skupienie ich w ośrodkach większych, nie licząc Lwowa i Krakowa, oddalonych jednakże od tych dwóch centrów prasowych. Najwięcej prowincjonalnych czasopism społeczno-politycznych w języku polskim ukazywało się na pograniczu oddziaływania prasy lwowskiej i krakowskiej, a więc w Przemyślu, Jarosławiu, Rzeszowie, Nowym Sączu i Tarnowie.

Nie udało się dotąd natrafić na zwarty zespół źródeł traktujący o interesujących nas sprawach wydawniczo-finansowych prasy prowincjonalnej. Jedynym wyjątkiem w odniesieniu do drugiej połowy XIX wieku są materiały dotyczące „Przeglądu Rzeszowskiego” oraz „Kuriera Rzeszowskiego”, dwutygodników wydawanych w Rzeszowie od 1 stycznia 1883 r. przez Jana A. Pelara, właściciela drukarni. Materiały te znajdują się w Dziale Społeczno-Historycznym Muzeum w Rzeszowie¹. Zawierają one korespondencję wydawcy z władzami powiatowymi w sprawach finansowych z lat 1883—1890 oraz spis prenumeratorów i odbiorców tych czasopism z roku 1887, przy czym mamy do czynienia z drukowanymi adresami tych odbiorców, które służyły do naklejania na opaskę zawierającą przesyłane pismo, jeden zaś nie rozcięty egzemplarz służył administracji do celów dokumentacyjnych. Wprawdzie korespondencja urzędowa w sprawach finansowych może wzbudzać pewne wątpliwości, jeśli chodzi

¹ Za udostępnienie tych materiałów oraz życzliwą pomoc składam serdeczne podziękowanie dyr. F. Błońskiemu oraz kierownikowi Działu Społeczno-Historycznego Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.

o prawdziwość zawartych w niej danych, rzecz bowiem wiązała się z opłatami podatkowymi, nie ma jednak powodu wątpić, jeśli się porównuje odpowiednie ceny we Lwowie i Krakowie, by wydawca zbyt daleko w tej korespondencji odbiegał od prawdy.

*

Lokalna prasa rzeszowska o charakterze społeczno-politycznym zaczęła się rozwijać od początku lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia². Pierwszymi pismami były właśnie „Kurier Rzeszowski” i „Przegląd Rzeszowski”, obydwie o jednakowym podtytule „Dwutygodnik społeczno-ekonomiczny i literacki”. Było to niewątpliwie jedno pismo tygodniowe, na co wskazuje zawartość. Podział na dwa tytuły był normalnym obejściem obowiązującego ustawodawstwa, według którego czasopisma, począwszy od częstotliwości dwutygodniowej, nie musiały składać wysokiej kaucji. W Galicji w owym okresie widać u wydawców tak postępowało. Wystarczy wymienić takie czasopisma, jak „Wieniec” i „Pszczółka”, „Chata” i „Nowiny”.

Obydwie dwutygodniki ukazywały się nakładem i drukiem J. A. Pelara, przy czym jako redaktor odpowiedzialny podpisywał je później F. Nowak. Od 1 lipca 1886 r. „Kurier” stał się tygodnikiem pod redakcją Ferdynanda Nowaka, zaś od tego samego dnia „Przegląd” przestał się ukazywać. Od 1 stycznia 1890 r. „Kurier” stał się ponownie dwutygodnikiem pod redakcją Władysława Woźniakiewicza.

Kilka dni po ukazaniu się „Kuriera” i „Przeglądu” pojawiło się w Rzeszowie konkurencyjne pismo tygodniowe — „Tygodnik Rzeszowski. Czasopismo ekonomiczno-rolniczo-przemysłowe”. Numer pierwszy ukazał się 6 stycznia 1883 r. Jego redaktorem i wydawcą był Edward Arway. Do 28 lutego pismo drukowano w Krakowie u A. Koziańskiego, potem w Rzeszowie w drukarni Arwaya. Najprawdopodobniej z końcem roku pismo zostało zawieszona (R. 1 : 1883, nr 51, z 26 XII), a wznowione w roku 1885 w dniu 4 lipca pod redakcją Karola Novaka w drukarni E. F. Arwaya pod zarządem Jana Brosia. „Tygodnik Rzeszowski” upadł ponownie 29 XII 1888 r. z powodu „trudności materialnych i braku moralnego poparcia”³.

Kolejnym czasopismem w Rzeszowie był „Kurier Rzeszowski”, który zaczął się ukazywać w roku 1894 pod redakcją Józefa Ziemińskiego w drukarni J. A. Pelara (H. Czerny), przy czym w roku 1898 drukowano go w drukarni J. Styrny w Jarosławiu. W 1899 r. pojawiła się tygodniowa „Gazeta Rzeszowska” wydawana przez J. A. Pelara pod redakcją Euge-

² (W.), *Kilka uwag z przeszłości*; „Głos Rzeszowski”, 1913, nr 1, z. 5, I, s. 1—2.

³ „Tygodnik Rzeszowski”, R. 4 : 1888, nr 183, z 29 XII, s. 1.

niusza Łucjana Pietrzyckiego. Zakończyła ona swój żywot prawdopodobnie w roku 1900.

Nieco wcześniej, bo dnia 3 października roku 1897, ukazał się tygodnik „Głos Rzeszowski” wydawany przez E. Arwaya. Kolejnymi redaktorami odpowiedzialnymi „Głosu” byli: Leon Różycki, od 1898 r. Ludwik Holzer i od 1902 r. sam Edward Arway. Był to tygodnik o kierunku katolickim, z wyraźnymi akcentami antysemitycznymi. Przetrwał prawdopodobnie do 1920 r. z niewielką przerwą w okresie wojny światowej od końca 1914 r. do końca 1915 r. W roku 1905 ukazało się co najmniej 9 numerów pro-socjalistycznego „Tygodnika Rzeszowskiego”⁴ pod redakcją Władysława Szczęścikiewicza w drukarni Z. Kisielewskiego w Rzeszowie. Na krótko w 1903 r. ukazał się tygodniowy „Rzeszowianin” pod redakcją Antoniego Kaczorowskiego, zwalczany przez „Głos Rzeszowski” z pozycji antysemitycznych. Ponadto w Rzeszowie ukazywały się i inne czasopisma społeczno-polityczne, jak „Ruch Ludowy w Powiecie Rzeszowskim” (1913), „Ludowiec” (1914), „Postęp”, „Gazeta Ojczysta”, a także pisma fachowe, jak „Ogrodnik”, „Ochrona Zwierząt”, a nawet miesięcznik „Filatelista”, bo-
daj jedyny wówczas organ filatelistów polskich, wydawany przez braci Szczerban (numer 1 pochodzi z 20 XII 1908, ostatni nr 12 — z grudnia 1909)⁵.

Niestety, jak dotąd nie udało się odnaleźć żadnych dokumentów redakcyjnych „Kuriera” i „Przeglądu Rzeszowskiego” poza wspomnianymi już na początku.

Według kosztorysu tych czasopism za pierwsze półrocze wydawnictwa, przesłanego przez wydawcę staroście⁶, wydatki i dochody kształtowały się następująco:

Wydatki:	
2000 egz. prospektów „Kuriera” i „Przeglądu”	15,— złr.
dołączenie prospektów do „Czasu” i „Reformy”	25,— „
1000 egz. afiszów reklamowych	18,— „
składanie, druk i papier 1. numeru „Kuriera” i „Przeglądu” w nakładzie 1500 egz. à 34,40	118,20 „

⁴ W Muzeum w Rzeszowie zachowały się nry od 4 (12 XI 1905) do 9 (17 XII 1905), ale jeszcze w roku 1908 „Głos Rzeszowski” wspominał o tym piśmie jako o tygodniku „żydowskim i socjalistycznym”.

⁵ Podtytuł tego pisma brzmiał „Organ międzynarodowych filatelistów »Unia«”. Jedyny polski miesięcznik ilustrowany poświęcony wiadomościom zbierania i poznawania znaczków pocztowych oraz historii rozwoju poczt. Redaktorem pisma był Eugeniusz Szczerban. Drukowano je w drukarni J. A. Pelara, a od nru 8/9 z 1909 r. w drukarni M. Schmitta i Ski we Lwowie. Numer liczył 16 stron w formacie 15 × 23 cm.

⁶ Papiery Jana A. Pelara — drukarnia i redakcja (Muzeum w Rzeszowie, Dział Społeczno-Historyczny, I 23a).

marki pocztowe do wysyłki 3000 egz. à 1 ct	30,— „
druk dalszych numerów w nakładzie po 500 egz. à 27,40 (składanie, druk i papier)	620,20 „
marki do 23 nrów po 400 egz.	92,— „
redakcja i stali korespondenci miesięcznie po 90 złr. za 6 miesięcy	540,— „
prenumerata 28 gazet dla redakcji	90,56 „
	<hr/>
razem	1548,96 „

Dochody:

270 płacących prenumeratorów za I i II kw. à 2,30	621,— „
dochód dotychczasowy z inseratów ⁷	122,— „
	<hr/>
razem	743,— „

niedobór 805,96 złr.

Jak z powyższego przedstawienia wynika, niedobór był pokaźny, a ogółem wydatki przekraczały niemal dwukrotnie dochody uzyskiwane z prenumeraty i inseratów. Prawda, że był to okres „rozruchu” tych pism i znaczną sumę pochłonęły wydatki związane z reklamą (ok. 70 złr.) oraz koszty druku gratisowych egzemplarzy. Podejrzanie wzbudza jedynie pozycja, przewidująca 540 złr. na redakcję i stałych korespondentów. Jak się zdaje, redaktor był chyba głównym autorem większości materiałów zamieszczanych w numerach, jeśli nie brać pod uwagę lokalnych prób literackich oraz przedruków z gazet lwowskich i krakowskich⁷. Sam wydawca w piśmie do starosty przyznawał, iż obydwa pisma „podtrzymują się ofiarami w nadziei na polepszenie w drugim półroczu”.

Od 1 VII 1886 r. do kosztów wydawnictwa dochodziła jeszcze kaucja w wysokości 1000 złr. w związku z tym, iż „Kurier Rzeszowski” stał się tygodnikiem⁸. Stosunkowo najmniejsze straty finansowe ponosił wydawca w związku z działalnością cenzury. Konfiskaty artykułów były bardzo rzadkie. Nieliczne ingerencje prokuraturii zatwierdzał c. k. Sąd Obwodowy w Rzeszowie jako trybunał dla spraw prasowych.

Jeśli chodzi o rozpowszechnianie pisma, dane dotyczą jedynie „Kuriera Rzeszowskiego” za 1887 rok. Załączona lista zawiera wykaz miejscowości oraz ilość prenumeratorów „Kuriera”. Zwraca uwagę fakt, iż w samym Rzeszowie tygodnik miał tylko 10 prenumeratorów. Ogółem było 146 odbiorców pisma pochodzących z Rzeszowa oraz okolicznych miejscowości, odległych od Rzeszowa o ok. 40 km. W roku tym wysłano „Kurier”

⁷ Jeszcze w 1913 r. historyk prasy rzeszowskiej pisał: „Wydawnictwo czasopisma na prowincji przedstawia obok ogromnych stosunkowo wydatków pieniężnych z tego względu wielkie trudności, iż brak mu stałych współpracowników” („Głos Rzeszowski”, 1913, nr 1, s. 2).

⁸ Starosta do wydawcy „Kuriera Rzeszowskiego” z dnia 30 VI 1886 (Muzeum w Rzeszowie, Dział Społeczno-Historyczny, I 23a).

do 300 odbiorców, w tym było 177 prenumeratorów indywidualnych. Wymiana między redakcjami pochłaniała 30 egz. Wysyłano 4 egz. obowiązkowe do bibliotek. Jest rzeczą charakterystyczną, że do redakcji lwowskich wysyłano 17 egz., do krakowskich zaś 4, do innych redakcji prowincjonalnych — 9. Stosunkowo znaczną liczbę egzemplarzy prenumerowały czytelnie „Przymierza Braci”⁹ (64) oraz urzędy, posterunki żandarmerii i inne (27). „Kurier” posiadał 10 odbiorców poza granicami Galicji, w tym 9 na terenie Austro-Węgier i jednego w Poznaniu. Jak z powyższych obliczeń wynika, tylko około 40% egzemplarzy pisma czytali odbiorcy związani z regionem. Pozostała część nakładu wędrowała poza teren Rzeszowskiego. Można przypuszczać, iż czytelnikami tymi byli rzeszowianie pracujący w innych miejscowościach, którzy w ten sposób chcieli podtrzymywać swoje kontakty z miejscem swego urodzenia.

Jak się zdaje, egzystencja galicyjskiej prasy prowincjonalnej nie była łatwa. Nie miała ona szerokiego odbiorcy, zasięg jej oddziaływania był stosunkowo szczupły. Dotyczy to zresztą w znacznej mierze także prasy lwowskiej i krakowskiej. Czasopisma lokalne były w o tyle gorszym położeniu, iż sama ich częstotliwość (tygodniki i dwutygodniki) powodowała mniejsze zainteresowanie nimi, na skutek bardzo zdezaktualizowanych informacji. Natomiast przyjrzeć się jeszcze trzeba, jaką rolę odgrywała prasa prowincjonalna, niewątpliwie dotowana z prywatnych kieszeni, w walce politycznej, zwłaszcza w okresie wyborów do sejmu i parlamentu wiedeńskiego. Najprawdopodobniej w tym zakresie jej rola była znaczna, gdy chodzi o omawiany okres. Natomiast kilkanaście lat później, w roku 1905, anonimowy autor na łamach „Głosu Rzeszowskiego” inne widział zadania prasy prowincjonalnej. Jego zdaniem z ogólniejszego punktu widzenia prasa prowincjonalna powinna stanowić źródło informacji dla „dzienników krajowych”. Gdy chodzi o zadania lokalne, powinna ona dawać „inicjatywę dla robót nowych” i „informację o istniejących” oraz dawać ocenę tych przedsięwzięć. Powinna ta prasa piętnować niedomagania, przekupstwo. Zdaniem autora powinny istnieć tylko czasopisma wydawane przez grupy osób „o jasnej barwie politycznej”¹⁰. W omawianym okresie „Głos Rzeszowski” bardzo zbliżył się do niedawno utworzonego Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, a jego wydawca był aktywnym działaczem tegoż stronnictwa. To stwierdzenie pomaga nam zrozumieć sens cytowanego określenia.

⁹ „Przymierze Braci” (Agudas Achim) — stowarzyszenie zawiązane we Lwowie w r. 1883 mające na celu prowadzenie akcji asymilacyjnej wśród Żydów Galicyjskich. Propagowało oświatę wśród Żydów, nawoływało do uczenia się języka polskiego, wpajało członkom „miłość do kraju ojczystego”. Pierwszym przewodniczącym był poseł sejmowy Bernard Goldman.

¹⁰ *Obowiązki prasy prowincjonalnej*, „Głos Rzeszowski”, 1905, nr 39, z 24 VIII, s. 2—3.

MIEJSCOWOŚCI I ODBIORCY „KURIERA RZESZOWSKIEGO” W 1887 ROKU

Alwernia	1	Kąty	1	Radziechów	1
Baranów	2	Kljuc (Bośnia)	1	Raniszków	2
Błażowa	2	Kolbuszowa	10	Ropczyce	5
Bohorodczany	1	Kołaczyce	2	Rotobor	1
Borysław	2	Kołomyja	3	Rozwadów	2
Brün (Austria)	1	Kozłów	1	Rozniatów	1
Brzostek	1	Kozowa	1	Rudnik	3
Brzozów	1	Krakowiec	1	Rzeszów	10
Buczacz	2	Kraków	13	Sędziszów	2
Budapeszt	1	Krasne	1	Sinków	1
Bursztyn	2	Krystynopol	1	Skałat	2
Chorostków	1	Leżajsk	8	Śniatyń	1
Cieszyn	1	Lwów	30	Sokołów	4
Czerniowce	1	Łańcut	18	Stanisławów	3
Czciana	1	Łoposzka	1	Stare Miasto	
Czudec	2	Majdan	3	koło Sambora	2
Dębica	1	Medyka	1	Stare Bojanowo	1
Drohobycz	4	Mielec	1	Stary Sącz	1
Dubiecko	2	Mikołów-Drohowyże	1	Stryj	3
Dynów	2	Międzyrzecze	1	Stryśzów	3
Dziurzyn	1	Mikołajów	1	Tarnobrzeg	1
Frysztak	1	Mikulińce	1	Tarnów	6
Gabel (Austria)	1	Monasterzyska	1	Touste	1
Głogów	7	Mszana koło Lwowa	1	Trembowla	1
Gołogóry	2	Nadbrzezie	3	Tyczyn	10
Gorlice	3	Niebyle	1	Ujście Biskupie	1
Grybów	1	Nisko	3	Ulanów	3
Grzymałów	1	Niżankowice	1	Ułaszkiwice	1
Horodenka	2	Nowesioło	1	Vlacenice. (Czechy)	1
Jabłonków (Śląsk)	1	Nowy Targ	1	Wiedeń	7
Jagielnica	1	Ossowce	1	Wieliczka	2
Janów	1	Perechińsko	2	Wielkie Oczy	1
Jarosław	6	Podhajce	1	Wojniłów	2
Jasło	1	Podwołoczyska	1	Zbaraż	1
Jazłowiec	3	Poznań	1	Zborów	1
Kałusz	1	Potok Złoty	1	Złoczów	1
Kamień	1	Pruchnik	1	Złotniki	1
Kamionka		Przemyśl	1	Żołynia	5
Strumiłłowa	1	Przeworsk	8	Zólkiew	1
Kańczuga	5	Radomyśl	1		
Kasperowice	1	Radymno	2		